

Erdély 1956-ban

Romániában, az erdélyi magyarság körében a magyarországihoz hasonló forradalmi megmozdulásokra, fegyveres harcokra nem került sor. Az itteni magyarság viszont ideig-óráig visszanyerte önbizalmát, s reménykedett a totalitárius diktatúra megszüntetésében, a kötelező beszolgáltatások eltörlésében, a házkutatások, megtorló intézkedések, deportálások felszámolásában. Mindezt a szocializmus keretei között képzelte el. Még mindig hitt "az emberarcú szocializmusban".

Tófalvi Zoltán fenti sorai elegendőek megérteni azt a lelkesedést, ami 1956 október 23- után átragadt Romániára és az erdélyi magyarságra.

Valahol Trianonnal kezdődött. A Románia kezébe pottyant Tündérország-Erdélyben beindult a magyarellenes sorvasztási politika. Csak évtizedekkel később derült fény arra például, hogy az új román-magyar határvonal mentén tervezett Károly-vonal, védelmi erődvonal kiépítése érdekében éppen korábbi színmagyar Paptamási gyülekezetemet-falumat akarták eltörlölni a föld színéről is. Általános volt a magyar iskolák románosítása, román személyek kinevezése a közigazgatásba.

Nyilvánvaló, hogy a Nem, nem, nem, soha nem! jegyében ott éltek Erdély kiválóságai, akik reménykedtek, biztattak és nem tudtak belenyugodni Erdély elvesztésébe. Őket árgus-szemmel figyelték.

1940-ben rövid négy esztendőre Észak-Erdély visszatér az Anyaországhoz, majd 44-ben ismét Romániához csatolják. A 2. világháború tájékán előbb a fasizmus pusztít, de útban van és a világgégés utáni helyzetben az orosz kommunizmus, a sztálinizmus jelent újabb átkot népünkre és persze Romániára is, ahol szintén nem könnyen nyugodhattak bele a magántulajdon szétverésébe, a mélyen ortodox vallás visszaszorításába. Ezekkel a gondokkal szembesültek a román értelmiségiek, jobboldaliak, vagyonuktól megfosztottak üldözöttek. Tiszteletre méltó esetekben akár testvéreként, közös szervezkedésekben próbálkoztak tiltakozni a diktatúra ellen. Bár sokan hittek abban a bizonyos „emberarcú szocializmusban”.

Az erdélyi magyarságnak viszont sajátosan is meg kellett szenvednie a bukaresti törekvéseket. A szónoki emelvényről hangzottak ugyan a román nép és az együttélő nemzetiségek békés egymás mellett élhetőségének lenini irányelvei, a valóságban fokozatosan és egyre nyíltabban törekedtek a magyar iskola, kultúra elnémítására.

1948-ban szinte órák alatt államosították egyházi iskoláinkat, kitiltották a legendás kántortanítókat, elvették az egyházak megélhetését biztosító földjeinket. Megszüntettek majdnem minden egyházi jellegű szervezetet. Ez a merénylet szintén növelte az elégedetlenséget. Annak érdekében, hogy megelőzzenek minden ellenállást, előre törvényt hoztak, hogy 5–10 évi kényszermunkára és vagyonuk elkobzására ítélik azokat, akik meghiúsítják vagy próbálják meghiúsítani ezt a rendeletet. Tudjuk, hogy ezt a cikkelyt alkalmazták is, mert több ellenállónak valójában a szabadságába került az ellenkezés.

A szerénység hallgatásában alig tudnak már róla, de éppen ismeretségi köreimből élő példa: Bódi Mihály nyüvedi (Bihar megye) lelkipásztort 1949 augusztusában kilenc gyermekével és feleségével küldik kényszerlakhelyre, Óromániába.. Homályban maradt, hogy a templom renoválásra vásárolt anyagokra valaki a faluból rá akarta tenni a kezét, amibe lelkipásztor nem egyezett bele, hát „segítettek” neki, hogy több mint öt évet szenvedjen családjával. Ráadásul kulák-kistás elítélt lett. Nem felejthetjük, hogy ugyanitt 1957-ben Visky Ferenc börtönre ítélt lelkipásztor előtt beszegezik a templomajtót Sorozatos áthelyezések után 1958-ban letartóztatják, mint a CE Szövetség elsőrendű vádlottját.

1948-ban a Marosvásárhelyi Református Gimnáziumban így kezdődött az új tanév: Az első osztályfőnöki órán furcsa dolgokat kellett tudomásul vennünk: Az új osztályfőnökünk váratlan híreket és regulákatt közölt velünk: mostantól nem köszönünk úgy, hogy „Békesség Istentől!”, hanem csak úgy, hogy „Jó napot kívánok”. A tanár urak ezután nem urak, a tanár urak ezután elvtársak, tehát úgy köszönünk, hogy „Jó napot, tanár elvtárs”. Hétfő reggeli közös ima nincs (már a szószék sincs a díszteremben, mert

leszerelték), hanem egyenesen megyünk az ebédlőbe és nem a „konviktusba”, ahogy eddig neveztek, sőt nem az internátusban lakunk, hanem a bentlakásban, és a „lustra” botot is felejtjük el, a szilencium pedig tanulási idő. A latin és német nyelvtanulás a múlté, mert az egyik ósdi, lejárt nyelv, a másik a fasiszták nyelve, az angolról szó sem esett, mert az az imperialisták nyelve. Mostantól a „baráti” orosz nyelv lesz a kötelező. (Somai József).

Kimutatásokból tudjuk, sokkal több volt az államosított magyar nevelési intézmények száma, mint a román jellegűeké. S ki tudja, meddig kell még lángon tartani az ország és világ lelkiismeretét, hogy 25 évvel a romániai forradalom után még mindig vissza nem kapott ingatlanainkért kell kilincselni.

Sztálin 1953 márciusában bekövetkezett halála után némi reménységet láttak sokan arra, hogy valamelyest enyhül a diktatúra, de csalódás következett. Romániában folytatódik minden, Gheorghe Gheorghiu Dej elvtárs csak megerősíthette pozícióit. Társadalmi szinten folytatódnak a padlásseprések, kötelező beszolgáltatások.

1956 október 23-án kitört a pesti forradalom. Híre felvillanyozta a szomszédos Románia és Erdély népét. A román államvezetés azonnal intézkedett. Elrendelték a határok fokozott elenőrzését, katonai mozgósítás következett.

56-os lelkészársam szerint ekkor indult be annak a hatalmas besúgó-hálózatnak a szervezése, amely végigkísérte életünket 1990-ig. (Reméljük, csak addig).

Tény, hogy a forradalom leverése után hatalmas méretű megtorlás következett Erdélyben. Az áldozatok száma elérheti akár az anyaországiakét. Első szakaszban számos román értelmiségit, egyháziakat ért el a megtorlás, de pár év alatt láthatóan sokkal több lett a letartóztatott magyarok száma.

Illesse tisztelet azokat a magyar értelmiségieket, fiatalokat, akik a maguk helyén óriási lelkesedéssel próbáltak ellenállni, és mérhetetlen szenvedést zúdítottak rájuk. Szinte minden erdélyi vidéken és nagyvárosban alakultak csoportok, akik próbálkoztak a magyarság helyzetének könnyítésével, különböző tiltakozásokba kezdtek, akiket sorra tartóztattak le. Négy baróti fiatal megpróbált átjutni a határon, hogy segítse a pesti srácokat, kettő átjutott, kettőt visszatoloncoltak és elítéltek.

A román hatóságok gátlástalanul sütötték rá a letartóztatottakra az irredenta, revizionista jelzőket. Aligha volt olyan magyar érintett az 56 utáni kirakat-perekben, akit ne vádoltak volna meg Erdély visszacsatolásával. A román külügyminiszter nem restelli bevetni, hogy Horthy Miklós Bécs felől fehér lovon érkezik, holott már rég emigrációban élt.

Az erdélyi református egyházat három irányból érte a támadás.

Nyilvánvaló, hogy a lelkészi kar legértelmesebb hangadóit veszik először üldözőbe. Másodsoron a betánista lelkészeket és világiakat tartóztatják le, de lehet, hogy velük kezdték.

A nagyváradi csoport letartóztatására 1958. máj. 26-a és augusztusa között került sor. Ennek elsőrendű vádlottja Visky Ferenc volt, akit a temesvári Katonai Bíróság 1958. szept. 6-án tartott nagyváradi tárgyalásán 22 évre ítélt. A csoport tagjai: Dézsi Zoltán (20 év), Jakab Sándor (18 év), Karczagi Sándor (20 év), Kiss Sándor (18 év), Papp Antal (20 év), Patócs Erzsébet (18 év) és Szilágyi Sándor (20 év).

Antall Sándor nagycsaládos lelkész emlékezik arra, ha betánista társai ellen tesz vallomást, következő napon otthon lehet a családjával. Lehet, - válaszolta, - de akkor soha többé nem tudok tiszta lelkiismerettel a szöszékre állani. Másnap 25 évet kapott.

A kínzásokkal megtört foglyok néha már maguk sem tudhatták, ki hogyan lett irredenta, revizionista, hortista, betánista.

1959-ben valósággal megszállták a szekusok a teológiát, sorra emelték ki a teologusokat. Iktassuk ide a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet 56-osainak névsorát:

A tanári karból: dr. Erdő János, dr. Lőrinczi Mihály, dr. Simén Dániel, dr. Dobri János professzorok, Kelemen István főtitkár.

A református hallgatók soraiból: Adorjáni Dezső, Bene Lajos, Csatlós Csaba, Elekes István, ifj. Fikker Ferenc, Fülöp G. Dénes, Gráma János, Márton Attila, Miklós István, Nagy Endre, Péter Miklós, Soós Ferenc, Székely Lajos;

Az unitárius teológusok közül: Benedek Ágoston, Kelemen Csongor, Léta Áron, Nyitrai Levente, Sándor Balázs;

A magyar evangélikus hallgatók közül: Antal László, Dani Péter, Gödri Oláh János, Kiss Béla, Mózes Árpád.

És velük párhuzamosan letartóztattak, meghurcoltak, exmatrikuláltak többeket a Teológia nagyszebeni német evangélikus hallgatói közül: Szegedi Reinert, Gross Gerhardot, Neu Antont, Konnerth Gertrudot, Servatius Christet, Fabritiny Petert, Werner Erichet.

A szándék nyilvánvaló volt, elnémítani az egyházat.

Varga László lelkipásztort Magyarországon érte a forradalom. Önéletrajzában írja, hogy „Dobai sógorom Buza Lászlóval együtt megállapították: a magyar nép létérdeke a béke. Amíg Erdélyben együtt élünk, békére nincs remény. A románok kénytelenek mindent elkövetni, hogy gyakorlatilag is meghódítsák és biztonságban megtarthassák a nekik ítélt területet. Ebbe anyagilag és erkölcsileg belerokkannak. A magyarok kénytelenek minden pozícióért, állásért, talpalatnyi földért megküzdeni. Az ‘együttélési harcban’ mindkét nemzet legjobb értékei pusztulnak bele. Egész Európa érdeke, hogy ez a két nép szabaduljon egymástól”. A pesti dokumentumokkal hazatérő lelkipásztort életfogytiglanra ítélik, ebből hét évet tölt a börtönben.

Dobai István egyetemi tanár és csoportja az ENSZ-hez próbálta eljuttani a román-magyar kérdésről megalkotott tervezetet. 1957 márciusában elvitte megmutatni a végleges kéziratot Márton Áron püspöknek, akit akkor már lehallgatott a román titkosszolgálat, s még aznap letartóztatták Komáromy Józseffel, Kertész Gáborral és Gazda Ferencsel együtt.

A letartóztatott teológusok mellett emlékeznünk kell Imre Magda magyar szakos tanárnőre, dr. Imre Lajos 1948-ban kényszer-nyugdíjba küldött teológiai professzor lányára. Burckhart Márta neki is, mint egykori tanárnőjének, megmutatta a verseit, s ő emiatt – mint feljelentési „kötelezettségét” elmulasztó – 10 évet kapott a teológusok perében. Több teológusnak csak annyi volt a bűne, hogy olvasta, vagy hallgatta az akkor gimnazista leány verseit.

Jelen kiadványban Sass Kálmán fia és az érmihályfalvi gyülekezet előljárói emlékeznek Sass Kálmán mártírlélekészről, aki máig ismeretlen helyen van eltemetve a szamosújvári börtön területén, és több bírósági kérelem ellenére se rehabilitálták. Vele együtt kivégezték dr. Hollósy Istvánt. Balaskó Vilmos lelképásztor testvére közbenjárásával megmenekül a halálos ítélettől.

Marosvásárhelyi szolgálata közben tartóztatták le Fülöp G. Dénes tehetséges segédlelkészt. Koholt vádak alapján elítélik, 11 esztendőre. Szabadulása után segédmunkás volt, míg visszatérhetett a vásárhelyi szószékre.

Soós Ferencet iszonyú kínzásokkal vették volna rá, hogy Fülöp ellen valljon, utána halára ítélik.

Érmihályfalváról indult Csiha Kálmán későbbi püspök életútja is, 1956 november 5-én volt az esküvője. Egy évvel később letartóztatják, 10 évre ítélik.

Betejesült Jézus próféciája, „megvered a pásztort és szétszéled a nyáj”. Az 5-10-20-25 éves börtönítéletek árnyékában valóban, súlyos lelkészhiány keletkezett, falvak és gyülekezetek riadtan húzódtak vissza, távolodtak el az egyháztól. Az ismert halálos ítéletek mellett sokan veszítették életüket kínzásokban, betegségekben, munkatáborokban. 1963-tól amerikai nyomásra szabadulhatnak Isten erdélyi magyar szolgálói.

Tovaszállt a remény, amelyet a romániai, erdélyi magyarok az 1956. évi magyarországi forradalomhoz fűztek. A Fodor Pál nevével fémjelzett per tárgyalásán mondotta a nagytekintélyű Odorik Atya: “A mi bűnünk az, hogy reménykedtünk! Ha Romániában a remény bűn, akkor mi, romániai magyarok, mind bűnösök vagyunk!”

E leegyszerűsített és óhatatlanul hiányos ismertető talán mégis rádöbrent valamire. Arra, ami Bibliánkból cseng felénk, hogy Jézus erdélyi követői és bizonyágtevői is azoknak sorába tartoznak, „akikre nem volt méltó a világ”.

V. Bereczki András

KÁNYÁDI SÁNDOR
Naplótöredék

A fény, a fény
szuronyok hegyén villan.
Nem ilyen fényre vágytam én,
amilyen itt van.

A szél, a szél
katonaszaggal libben.
Ne fűjd, ne fűjd el őszi szél,
amit még hittem.

A vér, a vér
agyamban vadul lüktet.
Ó, isten, isten, hogyha vagy,
segítsd meg véreinket.

Kolozsvár, 1956. október 25. éjszaka.

